

ATATÜRK, CUMHURİYET VE EĞİTİM-ÖĞRETİMDE MİLLİLİK VE BÜTÜNLÜK

ERGÜNÖZ AKÇORA*

Giriş

Bir milletin millî bir şuur etrafında birleşmesi ile ekonomik, kültürel, sosyal ve teknik gelişmesi ancak o milleti meydana getiren değerlerin korunması ve nesilden nesile aktarılması ile mümkün olmuştur. Şüphesiz bunu sağlayacak en önemli amil ise eğitimidir. Türkiye'de de bu Cumhuriyet ile birlikte eğitimi yürütmekle görevli Millî Eğitim Bakanlığınca tesbit edilmiş gaye ve hedefler ile çalışılmaya çalışılmıştır.

Tarih boyunca hiçbir canlı, insan kadar eğitime muhtaç olmamıştır. Zaten eğitimin hedefi de insanı işlemektir. Bu bakımdan insan, canlı cansız varlıklar arasında işlenmeye ve gelişmeye en elverişli olanıdır. Ancak zamanımızda bilhassa ülkemizde insan eğitiminin önemi tam olarak kavranmış ve uygulanmış demek yanlış olur. Bu ise çağdaş medeniyet seviyesine ulaşılmada en büyük engeldir.

Atatürk çağdaş medeniyet seviyesine ulaşmada eğitimin önemini her fırsatta vurgulamış bu hususta pek çok ilkeler ortaya koymuştur. O halde milleti çağdaş ve millî ihtiyaçlara göre eğitmek, bu milleti topyekün kavramak, tek tek sahip oldukları potansiyeli, millî ve çağdaş ihtiyaçlara göre kalitesini artırmak tek hedef olmalıdır.

Şüphesiz bir eğitimin gücü, bir milletin tarihi tecrübesine paralel olarak gelişir. Türk milleti de çok köklü bir tarih, geçmiş ve tecrübeye sahip olduğuna göre eğitim gücünün ortaya çıkabilmesi için sadece eğitim faaliyetlerinin millî ve çağdaş ihtiyaçlara göre plânlanması ve teşkilatlanması yeterlidir.

Siyasî açıdan bakıldığında iki tür eğitim görmek mümkündür; birincisi, milleti hür, şahsiyetli, şerefli ve müstakil kılan "millî eğitim"; ikincisi ise, yabancı çıkarlarına göre plânlanmış milleti esir, zelim şerefsiz kılan sömürge eğitimidir.

* Yrd. Doç. Dr., Fırat Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü Öğretim Üyesi, Elazığ.

İnsanları öğrenmeye ve araştırmaya sevk eden amillerden belki de en önemlisi merak veecessüs duygusudur. Bu duygunun bir neticesi olarak insanlar, kendi tecrübeleriyle yetinmemekte, başka insanların ve milletlerin tecrübe ve yaşayışlarını da öğrenmektedirler. bununla milletlerin talim ve terbiyeleri çeşitli açılardan incelenir ve birbirleri ile mukayese edilerek bu milletlerin eğitim ve öğretimleri gözden geçirilmiş olur.

Eğitim, öğrenmeyi yöneltme ve kontrol yoluyla birikimlere şekil vermek için sosyal ve kültürel mirasın birikiminin sürdürülmesini sağlamaktır. İşte bu birikimi yaşayanlar gelecek nesillere en iyi bir şekilde aktarabilmek ve ileri götürmek zorundadır. Bunlar ise bilgi, dil ve tecrübe ile mümkündür. Böylece tahlili yapılmamış, çözülmemiş problemlerin yeterli çözüm yolları bulunmak suretiyle eğitime ve kültürel mirasa katkısı ile cemiyetin birlik ve beraberliği kazanılmış olur.¹

Eğitim ile ilgili anlayışımızı ortaya koyarken karşılaşılacak en önemli zorluklardan birisi şüphesiz onu sosyalleşmeden ayırtmaktır. Sosyalleşme, geniş bir kavram olmasına mukabil eğitim çok yönlü sürecin yalnızca bir yönüdür. Bu bakımdan genelde eğitim, düzenli, bilinçli ve resmî eğitim anlamında düşünülmüştür.

Eğitim bir bakıma zamana karşı olduğu kadar, mekânına karşı da hassas olmuştur. Bu gün de aynı toplum yapısı içinde eğitimin mahiyeti ile ilgili değişik yorumlama ve anlayışlar olmuştur. Yani eğitim değişik ülkelerde ve değişik zamanlarda değişik anlamlar taşımıştır.

Esassen bu gün eğitim, dünyamızda toplumların ve fertlerin sosyal ve manevî gelişmesini, iktisadî kalkınmasını destekleyen, hızlandıran, milli kültür değerlerini yozlaştırmadan çağdaşlaşuran ve milli birlik ve beraberliği kuvvetlendiren en tesirli bir vasıta olarak mütalâa edilmiştir. Bu durum eğitim sistemini hızla geliştiren Türk milletinin, ihtiyaçlarına kâfi gelmemiş, eğitim talepleri artmış, bunun için de yeni tedbirler almak zorunda olduğu ortaya konulmuştur. Yani bütün dünyada olduğu gibi Türkiye'de eğitim meselesi ihtiyaçlarımızın ön plânında yer almıştır.

Eğitim aslında bir gaye değil bir vasıttadır. Yani iktisadî, sosyal, kültürel yönlerden tarihini, mазisini inkâr etmeden modernleştirme ve devam et-

¹ Rıza Kardeş, "Eğitim ve Kültür Bağlanması", *Türk Kültürü Dergisi*, sayı 237, Ankara 1983, s.1-2.

tirme gücünü topluma kazandırmanın bir vasıtasıdır. Eğitimin her kademesinde asıl amaç ise, toplumu bir taraftan hayat için gerekli bilgi ve becerilerle donatmak, diğer yandan ise üst seviyede eğitim ve öğretime hazırlayacak şekilde yetiştirmektir.

Bu kısa girişten sonra Türkiye Cumhuriyetinde eğitim ve öğretimi tarihi temellerine göz atalım.

Cumhuriyet Öncesi Eğitim ve Öğretim

Şüphesiz İslâmiyet öncesi Türklerde (Göktürk-Uygur vs.) eğitim ve öğretim büyük önem arzeden meselelerin başında gelmiştir. Ancak konumuzun dağılmaması için bu dönemler özet olarak geçiştirilmiştir.

Türklerin İslâmiyeti benimsemeleri ile eğitimine yeni özellikler kazandırmıştır. İlk dönemlerde kendileri çağdaş Abbasi devletinden mevcut medreseleri almışlar, böylece medreselerin yayılması sonucunda bilime ve bilim adamına verilen önemin artması ile de halkın bilgi düzeyinin artması sağlanmıştır.² Halk arasında geniş ölçüde "Medrese" adı verilen kurumlar yoluyla okuma-yazma ve bilim, yapılmaya çalışılmıştır.

Yine Selçuklular eğitiminin temel özelliği; bilime çok önem verilmesi, medreselerin son derece gelişmesi, İslâmî değerlere sahip bir veli insan tipinin iyice yaygınlaşması, eski savaşçı ve cihangir, akıncı, alp insan tipinin de İslâmın "gazilik" değerlerinden güç alarak devam etmesini sağlamıştır.³

Eğitim teşkilatı bakımından meydana gelen büyük değişimin Osmanlı döneminde olduğuna şüphe yoktur. Osmanlı bütün Türk devletlerinde kurulmuş olan eğitim müesseseleriyle diğer İslâm devletlerindeki eğitim müesseselerinden istifade etmişler, böylece Osmanlı'da eğitim ve öğretim bu medeniyetin bir parçası olmuştur. Bu dönemde medreselerin köy ve mahallelere kadar yayılmış olması neticesinde, eğitim görenlerin sayıları gütükçe çoğalmıştır.⁴

² Saffet Bilhan, *Orhan Asya Türk Devletlerinde Eğitim, Bilim ve Sanat Hareketleri*, Ankara 1978, s.230.

³ Ülker Akkutay, *Enderun Mektebi*, Ankara 1984, s.15.

⁴ Medrese terim olarak; "ders okunan yer" anlamını taşır. Kendi aralarında ilk, orta ve yüksek kademelere ayrılmıştır. Medreselerde; İslâmî bilimler ve tabiat bilimleri birlikte okutulmuştur. Dersler müderrisler tarafından verilir. Burada Kadılar, Müftüler, Müderrisler, Hocalar vs. den oluşan ilmiye sınıfı yetiştirilirdi. Bkz. geniş bilgi için: Ülker Akkutay, *Enderun Mektebi*, s.17; Cahit Baltacı, "Millî Eğitimimizin Dünü Bugünü ve Yarın," *Millî Eğitim ve Kültür*, sayı 3, Ankara 1980, s. 6.

Osmanlılarda ilk medrese 1330 yılında Orhan Bey tarafından İznik'te yapılmıştır.⁵ Medrese nizamının devlet nizamı içinde yer alması Fatih Sultan Mehmed'in kurmuş olduğu "Fatih Medreseleri" ile başlamıştır. Yine aynı nizamın bir devamı olarak Kanuni Sultan Süleyman'ın kurmuş olduğu "Süleymaniye Medreseleri" Osmanlı devletinin en muhteşem müesseseleri olma vasfını kazanmışlardır.⁶

Osmanlılarda, "mekteb-i sıbyan"lar ve "Dar-ül-Huffazlar"⁷, daha sonra ilk öğretim için "Mektebi İpüdaî ve Mektebi Rüştîye"⁸, orta öğretim için ise; "Mektebi İdadi ve sultaniler"⁹, öğretmen yetiştirme için, Dar-ül Muallim, yüksek öğretim için, Dar-ül Fünun¹⁰ okulları açılmıştır. Ayrıca, devlet adamı yetiştirmek amacıyla da "Enderun"¹¹ adı verilen mektepler hizmete girmiştir.

Medreseler 16. yüzyıl ortalarından itibaren bozulmaya başlamıştır. Çünkü; devletin çeşitli kurumlarında olan bozulmalar, Rumeli'de alınan yemilgiler sonrası birçok kentte göç başlaması ve sağlıksız kentleşme, gelen göçerlerin bu medreselerde barındırılması, öğretim ve yöntem alanında bo-

⁵ Necdet Sakaoğlu, *Osmanlı Eğitim Tarihi*, İstanbul 1991, s.24; Yahya Akyüz, *Türk Eğitim Tarihi (Başlangıçtan 1993)*, İstanbul 1993, s. 55.

⁶ Cavit Binbaşoğlu, *Türkiye'de Eğitim Bilimleri Tarihi*, s.7-10; Necdet Sakaoğlu, *Osmanlı Eğitim Tarihi*, s.25, 28.

⁷ Mekteb-i Sıbyan: Yaşları 5/6 ile 11/12 arasında kız ve erkek çocukların karma eğitim gördükleri temel okullardır; Dar-ül-Huffaz ise dini bir eğitim kurumu olup hafız yetiştirme için açılmıştır; Ülker Akkutay, *Enderun Mektebi*, s.16; Hasan Ali Koçer, *Türkiye'de Modern Eğitimin Doğuşu ve Gelişimi (1773-1923)*, İstanbul 1991, s.7.

⁸ Mekteb-i İpüdaî: Üç yıl süreli olup ilk öğretimin birinci kademesidir. Kız ve erkek öğrenciler için mecburidir. Mekteb-i Rüştîye: Üç yıl süreli okul olup ilk öğretimin üst kademesini teşkil eder. Ülker Akkutay, *Enderun Mektebi*, s.21.

⁹ Mekteb-i İdadi: Süresi beş yıl olup bu okullarda din bilgisi yanında diğer bütün dersler okutulur ve burada mezun olanlar Mekteb-i İpüdaîlerde öğretmenlik yapmak ve Mekteb-i Sultanilere devam etmek hakkına sahiptir. Mekteb-i Sultani ise; Fransız liseleri örneğine göre kurulan orta öğretim kurumudur. İlk Mekteb-i Sultani 1867'de Galatasaray Sultanisi adı altında İstanbul'da kurulmuştur. Ülker Akkutay, *Enderun Mektebi*, s.21-23; Özer Ozankaya, *Cumhuriyet Çanarı*, Ankara 1994, s.237, 238; Yahya Akyüz, a.g.e. (*Başlangıçtan 1993*), s.73, 74; Hüseyin Atay, *Osmanlılarda Yüksek Din Eğitimi*, İstanbul 1983, s.174-194.

¹⁰ Dar-ül Fünun: Bugünkü üniversite karşılığıdır. 1863-1870-1874 ve 1900 yıllarında çeşitli defalar kapanmış ve açılmıştır. Ülker Akkutay, *Enderun Mektebi*, s.23.

¹¹ Enderun Mektebi devletin kudretini korumaya kabiliyeti kapukulu sınıfını yetiştirmek için kurulmuştur. Osmanlı eğitim sisteminin elit kadro eğitimi bölümünü meydana getirmiştir. İlk mektep II. Murat zamanında kurulduğu söylenmiştir. Bazıları ise Fatih Sultan Mehmet tarafından açıldığını belirtmişlerdir. Ülker Akkutay, *Enderun Mektebi*, s. 25; Hüseyin Atay, *Osmanlılarda Yüksek Din Eğitimi*, s.138-154; Yahya Akyüz, a.g.e., s. 79; Hasan Ali Koçer, *Türkiye'de Modern Eğitimin Doğuşu ve Gelişimi (1773-1923)*, s.15.

zulmanın başlaması, müderrisliğe atanma yönteminin bozulması bunda etkili olmuştur.¹²

Osmanlılar döneminde yapılan eğitim reformları genelde askerî alanda olmuştur. Bunun içinde "Mühendishane-i Bahr-i Humâyun" 1773 yılında açılan ilk askerî okul olurken daha sonra da "Mühendishane-i Berr-i Humâyun"lar açılarak askerî öğrencilerin eğitimi sağlanmıştır.¹³

Tanzimat döneminde eğitimle ciddi olarak ilgilenilmiş halkın cehaleti giderilmek istenilmiştir. İlköğretim zorunluluğu ile ilgili bir girişim eğitimde ilk yenileşme dönemine rastlamıştır. 1824 Fermanı bu konuda yayınlanmış ilk fermanıdır.¹⁴ Tanzimat döneminde azınlık ve yabancı okulları da çok büyük gelişmeler göstermiş, okulların programlarına hayata dönük dersler de konulmuştur.¹⁵ Bu dönemde her düzeyde eğitim ve mesleki eğitime önem verilmiştir.

1834 yılından itibaren Avrupa'ya öğrenci gönderilmeye başlanmıştır. Gönderilen öğrencilerin % 70'i Müslüman, % 30'u Hristiyan tebaadan olması ile milliyet ve din ayrımı yapılmadığı gösterilmeye çalışılmıştır.¹⁶

II. Mahmut dönemi, 1838 yıllarında Tanzimat ile orta öğretimde üç tür okul halinde şekillenme ile bir yeniliğe gidilmeye çalışılmıştır. Bunlar; Rüşdiye, İdadiye, Sultaniye'dir. Yine Tanzimat döneminde yüksek öğretiminde de yenilikler getirilmiştir.¹⁷

1839'da tahta çıkan Abdülmecit, Reşit Paşanın etkisiyle Tanzimat Fermanı ya da Gülhane Hatı Hümayun denen siyasal bir ferman ile ülkede siyasal ve sosyal bazı düzenlemeler yapılacağını duyurmuştur. Nitekim bu dönemde eğitim alanında büyük gelişmeler olmuştur. İlk kez, öğretmen yetiştiren meslek okulları açılmıştır.¹⁸

1845 yılında Sultan Abdülmecid'in bir fermanıyla geçici Maarif Meclisi teşekkül etti. Bu meclis öğretimi ilk, orta ve yüksek olmak üzere üç ana ba-

¹² Yahya Akyüz, a.g.e., s. 68; Necdet Sakaoğlu, *Osmanlı Eğitim Tarihi*, s. 31.

¹³ Cavit Binbaşoğlu, *Türkiye'de Eğitim Bilimleri Tarihi*, s.33-34; Hasan Ali Koçer, a.g.e. s.28-31.

¹⁴ Yahya Akyüz, a.g.e., s.131.

¹⁵ Osman Ergin, *Türkiye Maarif Tarihi*, İstanbul 1977, cilt 2, s. 309.

¹⁶ Yahya Akyüz, a.g.e., s.133; Hasan Ali Koçer, a.g.e., s.39.

¹⁷ Cavit Binbaşoğlu, *Türkiye'de Eğitim Bilimleri Tarihi*, s.11.

¹⁸ Necdet Sakaoğlu, *Osmanlı Eğitim Tarihi*, s.71; Yahya Akyüz, a.g.e., s.124-129.

samağa ayırmış, bu kademelerde öğretim yapacak kurumların açılması teklif edilmiştir.¹⁹

İşte Osmanlı devletinde ilk Darülfünun(üniversite) açma fikri bu geçici meclisin 1846 yılında kararları içine alınması ile başladığı görülmüştür.²⁰ 1846 yıllarında Darülfünun kurulması gayri müslim ve Müslüman tebaanın yan yana okumaları için düşünülmüş, bunlar arasında Mekteb-i Mülkiye ve Mekteb-i Tıbbiye gibi okulları saymak mümkün olmuştur.²¹

1847'de Yeşilköy'de ilk olarak "Ziraat Talimnamesi" adıyla uygulamalı bir tarım okulu açılmıştır. 1848'de Darülmuallimin-i Rüşti adıyla İstanbul'da yalnızca öğretmen yetiştiren bir okulun açılışı yeni bir anlayış ve Türk eğitim tarihinde çok önemli bir olay olmuştur.²²

Bu yıllarda meslekî ve teknik öğretim ve eğitim alanında plânsız da olsa bazı girişimler yapılmıştır. Nitekim; 1856 tarihli Islahat Fermanının getirdiği hükme göre, azınlıklar cemaat olarak okullar açma ve geliştirmeye izinli sa- yılmışlar ve azınlıkların açacakları okullarla ilgili hükümler getirilmiştir.

Üniversite binaları ise bu kararlardan ancak 12 yıl sonra 12 Ocak 1863'te gerçekleşebilmiştir. Ancak çeşitli siyasi ve ekonomik sebepler ile kısa zaman sonra kapatılmıştır.²³

15 Kasım 1868 yılına ilkokullara öğretmen yetiştirecek olan Darülmual- limin-i Sıbyan adıyla bir okulun açılması önemli bir gelişme olmuştur.²⁴

1869 tarihli "Maarif-i Umumiye Nizamnamesi" yayınlanınca²⁵ Türk ol- sun, olmasın, Osmanlı tebaasının ve yabancıların özel okul açmaları konusu nizamname maddelerine bağlanmıştır.²⁶ Ancak Tanzimat döneminde Türk-

¹⁹ Turan Güven, "Türkiye'de İlk Üniversite ve Gelişimi," *Milli Eğitim ve Kültür*, sayı 2. Ankara 1979, s. 57.

²⁰ A.g.e., s. 57.

²¹ Yahya Akyüz, a.g.e., s. 143-149.

²² H.Hüseyin Dilaver, *Türkiye'de Öğretmen Yetiştirme ve İstihdam Şartları*, İstanbul 1994, s.29; Ülker Akkutay, *Enderun Mektebi*, s.22.

²³ Turan Güven, a.g.e., s. 58.

²⁴ H.Hüseyin Dilaver, *Türkiye'de Öğretmen Yetiştirme ve İstihdam Şartları*, s.30.

²⁵ Necdet Sakaoğlu, *Osmanlı Eğitim Tarihi*, s.76, 77.

²⁶ Bu maddeler özetde;

Md. 129 - Özel okullar, topluluklar ya da Osmanlı veya yabancı devletlerin tebaası fertler tarafından karşılar. Kurulmalarının şartları şunlardır:

a) Bu okulların öğretmenlerinin elinde Maarif Nezaretî tarafından ya da mahalli maarif idaresi tarafından verilmiş şahadetname bulunması,

lerin özel öğretim okulları açtığı görülmemiştir. Çünkü her şey devletten beklenmiştir.²⁷

Kapatılan Darülfünun beş yıl sonra yeniden gündeme gelmiş ikinci defa 1870 yılında açılmış fakat, bu da fazla sürmemiş ve 1871 yılında yeniden kapatılmıştır. 1874 yılında ise Galatasaray Sultanisi bünyesinde, müdürlüğüne yabancı ve Hristiyan birisi getirilerek açılabilmiştir.²⁸

1876'da II. Abdülhamid tahta çıkışı ve sanayi mekteplerinin kurucusu Mithat Paşayı sadrazamlığa getirmesinden sonra da pek çok okullar açılmaya devam etmiştir.²⁹ Nitekim, 1880'de Mekteb-i Hukuk-ı Şahane kurulmuş, 1882'de Sanayi-i Nefise (güzel sanatlar) Mektebi, 1883'te Hendese-i Mülkiye Mektebi, 1884'de Hamidiye Ticaret Mektebi, 1887'de Fenn-i Resim ve Mimar-i Mektebi ve sonra da illerde, Rüşdiyelerden öğrenci olan Amel-i Ziraat Mektebi açılmış, 1889'da veteriner yetiştirmek üzere Mülkiye Baytar Mektebi kurulmuş, 1890 yıllarında Rüştiyeyi de içine alan idadilerin yaygın olarak taşrada da açıldığı görülmüştür.³⁰

1900'de tekrar yüksek tahsil çağına gelmiş birçok gencin yasağa rağmen Avrupa üniversitelerine kaçıp gitmelerini önlemek için bir tedbir olarak Darülfünun öğretime başlamıştır. 1904'ten itibaren ordu merkezi olan Edirne, Manastır, Erzincan, Şam ve Bağdat'ta askerî idadi binaları içinde birer harb okulu açılmıştır. Bütün bu durum ancak 1908 yılına kadar sürmüştür.³¹

1908-1918 yılları arasında eğitimin temel özelliklerine baktığımız zaman:

Darülfünun meselesi yeniden gündeme gelmiştir. 1912 yılında hazırlanmış olan nizamname ile Fransız maarif sistemi taklit edilmeye çalışılmış

b) Bu okullarda terbiye ve ahlak kurallarına ve politikaya (Devletin politikası) aykırı ders okutturulmaması ve ders programları ve kitaplarının Maarif Nezaret'i ya da mahalli maarif idaresi ve vali tarafından resmî izin verilmesi.

Md. 130 - Özel okullarda çocukların uygunsuz hareketleri ve tembellikleri nedeniyle dövülmesi ve onlara yakışsız sözler söylenmesi yasaktır. Bu tür çocuklar özel talimata göre cezalandırılacaklardır. Bkz. Yahya Akyüz, a.g.e., s. 151; Cavit Binbaşoğlu, *Türkiye'de Eğitim Bilimleri Tarihi*, s.14.

²⁷ H.Hüseyin Dilavar, a.g.e., s. 30.

²⁸ Turan Güven, a.g.e., s. 58.

²⁹ Yılmaz Öztuna, *Başlangıcından Zamanımıza Kadar Türkiye Tarihi*, İstanbul 1967, 8. cilt, s. 488.

³⁰ Yahya Akyüz, a.g.e., s.202-228; R.Faik Unat, *Türkiye'de Eğitiminin Gelişmesine Tarihi Bir Bakış*, Ankara 1964, s. 189.

³¹ Turan Güven, a.g.e., s. 58.

tır. Bu dönemde öğretmen yetiştirilmesi konusunda yenilikler yapılmış, önemli adımlar atılmıştır. Ders programlarına sosyal, siyasal muhtevalı ve hayata dönük bazı dersler girmiştir. Eğitim işleri yalnızca Maarif Nezaretinin işi olmaktan çıkmıştır. Çökmekte olan devleti eğitim ve öğretimi sağlayan öğretmenlerin kurtaracağı fikri gelişmiştir.³²

Millî Mücadele dönemi eğitim ve öğretime baktığımız zaman, TBMM kurulmasından hemen sonra 1 Mayıs 1920 tarihinde 3 Nolu kanun ile bugünkü MEB temeli atılmıştır.³³

Atatürk'ün 1 Mart 1921'de yapmış olduğu konuşmada eğitimde, sağlıkta, bayındırlıkta iyi sonuçların alınması için ekonominin iyi olması yani paraya bağlaması ve bundan umutlu olduğunu belirtmesi, yine 1 Mart 1922 yılında ise, Türk milletinin en önemli meselesinin millî eğitim işi olduğu açıklaması ve bunun için Türkiye'nin bağımsızlığına, kendi benliğine, millî geleneklerine düşman olan bütün unsurlar ile savaşmanın gerekliliğini vurgulamıştır.³⁴

15 Temmuz 1921'de Ankara'da toplanan Maarif Kongresi yurdun her tarafından gelen 250'den fazla erkek ve kadın öğretmeni bir araya getirmiştir. Kongrede ele alınan başlıca konular arasında; ilkokul ve orta öğretim programları, köy öğretmenlerinin yetiştirilmesi gibi konular olduğu görülmüştür.

Kongreyi, Mustafa Kemal cepheden gelerek açmış ve çok önemli bir açış konuşması ile eğitime ve öğretime verilen önem üzerinde durmuş, gelecek için önemli mesajlar vermiştir. Bu konuşmasında; "*Bugün Ankara millî Türkiye'nin millî maarifini kuracak Türkiye Öğretmenler Kongresinin toplantı-*

³² Bkz. geniş bilgi için, Yahya Akyüz, *a.g.e.*, s.229, 230; Turan Güven, *a.g.e.*, s. 58.

³³ 1 Mayıs 1920'de TBMM'nin kurduğu Bakanlıklar arasında Maarif Vekaleti de vardır. Bu kuruluşun daha sonraki yıllarda adı birkaç kez değiştirilmiştir. 1935'te Kültür Bakanlığı, 1941'de Maarif Vekilliği, 1946'da MEB, 1954'te Maarif Vekaleti, 1961'de MEB, 1983'te Millî Eğitim Gençlik ve Spor Bakanlığı ve en sonunda tekrar 1989'da MEB olarak kalmıştır. Kurtuluş Savaşı sırasında TBMM 1921 Eğitim bütçesi genel bütçenin % 0,7'si kadardır. Cumhuriyet döneminde bu oran 1924'te % 6, 1937'de % 5, 1950 de ise bu pay % 11 olmuştur. Türkiye Cumhuriyeti hükümetlerinin bazı eğitim bakanları şunlardır. İsmail Safe Özler, (1922-1924), Vasif Çınar (1924-1929), Mustafa Necati (1925-1929), Dr. Reşit Galip (1932-1933), Saffet Arıkan (1935-1938), Hasan Ali Yücel (1938-1946)'dir. Bkz. Erdoğan Başar, *Cumhuriyet Dönemi Millî Eğitim Bakanları ve İcratlarının Değerlendirilmesi*, Ankara 1988, s. 649.

³⁴ Hıfzırahman Raşit Öymen, "Cumhuriyet Eğitimi Geçişte Atatürk'ün Etkisi," *Atatürk Konferansları (1973-1974)*, s.185.

sına sahne olduğu için iftihar etmektedir. Gerçi bugün maddî manevî bütün kuvvet kaynaklarımızı millî sınırlarımız içindeki düşmanlara karşı kullanmak mecburiyetindeyiz. Memleketin irfanı için tahsis edilebilen şey, gelecekte maarifimize destek olabilecek temel kurmaya kâfi değildir. Ancak geniş ve yeterli şartlar ve vasıtalara malik oluncaya kadar geçecek mücadele günlerinde dahi, büyük bir dikkat ve itina ile işlenip, çizilmiş bir millî eğitim programı vücuda getirmeğe ve mevcut eğitim teşkilatımızı bugünden verimli bir şekilde çalıştıracak esasları hazırlamağa gayret göstermeliyiz.³⁵

Cumhuriyet Dönemi Eğitim ve Öğretim Politikası

Konumuzun esasını teşkil eden Cumhuriyet dönemi eğitim ve öğretim önceden de izah ettiğimiz gibi bir birikimin sonucu eğitim alanındaki yenileşme hareketleri Cumhuriyetin ilânıyla başlamıştır. Cumhuriyetin ilânından günümüze kadar işbaşına gelen hükümetlerin, ülkeyi "çağdaş uygarlık düzeyinin üstüne çıkarma" ideali içinde oldukları görülmüştür. Ancak izlenen eğitim ve öğretim politikaları sonucu, dönemlere göre farklılık ve değişikliklere uğraması ile bu günlere kadar inişli çıkışlı bir grafik çizilmesini sağlamıştır.

Şüphesiz millî eğitimimizi belirleyen ve biçimlendiren olayların başında yapılmış olan maarif kongreleri ve eğitim şuraları gelir. Eğitim sistemimizde örgütlenme, eğitim kurumlarında ve programlarında reform yapılması için ilk plânlama teşebbüsü, Sakarya Savaşından kısa bir süre önce Ankara'da toplanmış olan "Maarif Kongresi"nde yapılmıştır.

Bu kongreye, düşman işgali altında bulunmayan illerin millî eğitim ve okul müdürleri ile öğretmenler, bakanlık daire müdürleri ve telif ve tercüme heyetü üyeleri katılmıştır. Daha sonra Cumhuriyetin ilanı ile bunun devamı sağlanmıştır.

15 Temmuz 1923 tarihinde toplanan "Birinci Heyet-i İlmiye", eğitim işlerinin bütün yönleriyle ele alınıp tartışıldığı ilk ciddi çalışma olmuştur. Atatürk tarafından, millî eğitimin yeniden düzenlenmesi ve millî eğitim işlerini bütün yönleri ile ele alıp sorunlarını tartışmak amacı ile alınacak önlemleri görüşmek üzere toplanmıştır.³⁶

³⁵ Yahya Akyüz, a.g.e., s. 279; Necdet Sakaoğlu, *Cumhuriyet Dönemi Eğitim Tarihi*, İstanbul 1992, s.16; *Atatürk'ün Söylve ve Demeçleri*, C.II, Ankara 1981, s.16-17.

³⁶ Necdet Sakaoğlu, *Cumhuriyet Dönemi Eğitim Tarihi*, s. 19.

Birinci Heyet-i İlmiyenin gündeminde; milli eğitimi yürütme programı, üstün nitelikteki müracaat kitaplarının dilimize çevrilmesinde takip olunacak esaslar, bir milli büyük sözlük hazırlaması, milli dil ve edebiyat, milli tarih kitaplığı, milli hazine evraki, etnoğrafya müzesi, milli müze, ilkokul programında değişiklikler, kız ve erkek öğretmen okulları tüzük ve programları, tefüiş kurulu tüzük teklifi, Galatasaray Lisesi'nin teşkilat ve programları, din eğitimi esasları gibi konular yer almıştır.

Cumhuriyetin ilanıyla birlikte, eğitim sistemimizi yenileştirme için yoğun çabalara girişilmiştir. Nitekim 3 Mart 1924 tarihinde kabul edilen "Tevhid-i Tedrisat" kanunuyla "eğitimin birleştirilmesi" anlamına gelen ve 14 maddeden ibaret olan 429 sayılı kanunla şu düzenlemeler getirilmiştir; buna göre:³⁷

1) Ülkede tüm bilim ve öğretim kurumları maarif vekâletine bağlanmıştır.

2) Şeriye ve Evkaf Vekâleti ya da özel vakıflarınca idare edilen tüm medrese ve mektepler Maarif Vekâletine bağlanmıştır.

3) Şeriye ve Evkaf Vekâleti bütçesinden mekteplere ve medreselere ayrılan paralar, maarif bütçesine geçirilmiştir.

4) Maarif Vekâleti yüksek din uzmanları yetiştirmek için darülfünun da bir ilahiyat fakültesi, imam ve hatip yetiştirmek için de ayrı mektepler açılmıştır.

5) Askerî okullar 1925'te tekrar milli savunma bakanlığına bağlanmıştır. Tüm eğitim tarihinde en uzun süre yaşamış medreseler ve sıbyan mektepleri kapatılmıştır.³⁸

1924 programında ise orta okullarda din dersi, ilkokul programlarında ise Kuran-ı Kerim ve din dersleri adı altında dersler, birinci sınıf hariç diğer sınıflarda ikişer saat okutulmuştur. Fakat liselerde din dersi konulmamıştır.³⁹

Nitekim bu çalışmalar sonucu:

1) Eğitim lâikleşmiş ve demokratikleşmiştir. Lâik ve Atatürk ilkelerine bağlı yeni bir insan tipi yetiştirmek eğitimin amaçlarından biri olmuştur.

³⁷ Cahid Baltacı, "Millî Eğitimimizin Dünü, Bugünü ve Yarını," *Millî Eğitim ve Kültür*, sayı 6, Ankara 1980, s. 36.

³⁸ Yahya Akyüz, a.g.e., s. 283; Nevzad Ayas, *Türkiye Cumhuriyeti Millî Eğitimi, Kuruluşlar ve Tarihçesi*, Ankara 1948, s.555, 556; Necdet Sakaoğlu, a.g.e., s. 23; Turan Güven, a.g.e., s. 57.

³⁹ Yahya Akyüz, a.g.e., s.306.

2) Kadın eğitimi önem verilmiştir bu alanda büyük gelişme sağlanmış ve erkek-kız karışık eğitim kesinlikle gerçekleştirilmiştir.

3) 1924'te çıkarılan Tevhid-i Tedrisat kanunu ile tüm okullar Millî Eğitim Bakanlığına bağlanmış ve medreseler kaldırılmıştır.

4) Lâtin harfleri kabul edilmiştir. Özellikle tarih ve dil konularında millî bir amaca yönelme başlamıştır.

5) Atatürk, bizzat kendisi "Baş öğretmen" unvanı ile, kara tahta başında halka ders vermiştir. Bu hareketi ile o, eğitimcilere çok değerli bir manevî destek sağlamıştır.⁴⁰

1924 yılının ilk sekiz ayı sırasında Bakan Vasfi Çınar zamanında, Ankara'da "İkinci Heyet-i İlmiye" toplanmış ve; ilk öğretimin 6 yıldan 5 yıla inmesi, lise ve orta okulların üçer yıllık iki aşamada yapılması, dört yıllık muallim mektebi programının değişmesi, kız liselerinin de erkek liseleri gibi tam sınıflı hale getirilmesi, ilkökul öğretim programlarının geliştirilmesi, ders kitaplarının yazdırılması gibi konular bulunmaktadır, gibi konular görüşülmüştür.⁴¹

1926'dan önce, orta okullara öğretmen yetiştirmek için Konya'dan sonra Ankara'da "Gazi Orta Muallim Mektebi" ve "Türkiye Enstitüsü" kurulmuştur. Bu kurum Cumhuriyet döneminde uzun süre, öğretmen yetiştiren kurumların en önemlisi olup 1927-1928 ders yılı başında Ankara'ya taşınmıştır.

Üçüncü Heyet-i İlmiye ise 26 Aralık 1925 - 8 Ocak 1926 tarihleri arasında yüklü bir program ile toplanmıştır.⁴²

Gelişmekte olan eğitim örgütünün köklü sorunları ile meşgul olmuştur. Bu toplantı M.E.Bakanının başkanlığında; müsteşar, tefiş kurulu başkanı, telif ve tercüme heyeti başkanı, bakanlık müfettişlerinden bazıları, genel müdür ve daire müdürlerinden bir kısmı, lise ve öğretmen okulu müdür ve öğretmenlerinin bir kısmının kaulmaları ile yapılmıştır.

⁴⁰ Cemil Öztürk, "İsmail Hakkı Baltacıoğlu'nun Atatürk Dönemi Eğitim ve Kültür Politikası Üzerine Görüşleri", *Millî Eğitim Dergisi*, sayı 133, Ankara 1997, s.46; Yahya Akyüz, a.g.e., s.300-304; Yahya Akyüz, *Türkiye'nin Zorunlu Eğitim Sorunları ve Çözüm Yolları*, s.283, 284.

⁴¹ Necdet Sakaoğlu, a.g.e., s.30.

⁴² A.g.e., s. 31, 32.

Toplantının bitişinden hemen sonra 22 Mart 1926 tarihinde "Maarif Teşkilatı Kanunu" kabul edilmiştir. Bu çalışmalardan sonra da Telif ve Tercüme Heyeti kaldırılarak yerine Dil Heyeti ile Talim ve Terbiye Dairesi kurulmuştur.⁴³

Ayrıca yine 1926 yılında Medeni Kanun'la harp okullarının dışında, bütün diğer okullar, kadınlara da kapılarını açmıştır. İş hayatında da kadınlara erkeğe eşit ücret esası kabul edilmiştir. Hakim, doktor, öğretmen, kimyager, mühendis okulları ve üniversitelerin bütün fakülteleri kız öğrenci kabulüne başlamışlardır.

Arap alfabesinin ıslahı veya tamamen kaldırılıp yerine Lâtin alfabesinin konulması meselesi Tanzimat ve İkinci Meşrutiyet dönemlerinde tartışılmış, Cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren alfabe sorunu eğitim alanındaki tartışmaların esas noktasını teşkil etmiştir. Nitekim İzmir İktisat Kongresinde bu hususta bir önerge verilmiş, sert tartışmalar olmuştur.⁴⁴

Cumhuriyetin ilk yıllarında ortaya atılmış olan yazının ıslahı ya da değiştirilmesi meselesi, yeniden 1928 yılında gündeme gelmiştir. Neticede 1 Kasım 1928 tarihli bir kanunla Latin esasına dayanan yeni bir alfabe kabul edilmiştir.⁴⁵

11 Kasım 1928'de ise "Millet Mektebi Teşkilatına Dair Talimatname" Bakanlar Kurulunda kabul edilmiş, bununla; büyük halk kütelerine süratle Türk harflerinin kısa zamanda her ferde okuyup yazabilme imkânını sağlama ümit edilmişti. 1929 tarihli ilkmektepler talimatnamesi, ilköğretimin kendine özgü amaçlarını göstermiştir.⁴⁶

1930'da ziraat enstitüsü açılırken, 1930 tarihli lise ve orta mektepler talimatnamesi ile, öğretmenlerden, Türkçe, tarih, coğrafya, yurt bilgisi, sosyoloji, felsefe, cumhuriyet ve yurttaşlık bilgisi derslere önem vermeleri istenmiştir. 1930 programında orta okullardan din dersi kaldırılmıştır.

⁴³ Reşat Özalp-Aydoğan Ataunal, *Türk Milli Eğitim Sisteminde Düzenleme Teşkilatı*, s.37.

⁴⁴ Cemil Öztürk, a.g.e., s.46.

⁴⁵ 1927'de % 11 olan okur-yazar oranı 1981'de "okuma yazma seferberliği" öncesi % 69'a yükselmiş ve 1985'de % 75'e, 1988'de % 90'a çıkmıştır. Bkz. Yahya Akyüz; a.g.e., s. 303; Orhan Turgut, *Cumhuriyet Dönemi İlk ve Orta Öğretim Programları ve Öğrenim Belgelerinin Değerlendirilmesi*, Ankara 1992, s.101.

⁴⁶ Bkz. geniş bilgi için Necdet Sakaoğlu, *Cumhuriyet Dönemi Eğitim Tarihi*, s.44-50; Ali Ata Yiğit, *İnönü Dönemi Eğitim ve Kültür Politikası*, İstanbul 1992, s.29.

1931'de "Türk Tarih Kurumu" ve 1932'de "Türk Dil Kurumu" kurulmuştur. Atatürk Türkçenin dünya dillerine kaynaklık etmiş olabileceği düşüncesiyle Güneş Dil Teorisini ortaya atmıştır.⁴⁷

1931 yılında toplanan üçüncü Halk Partisi Genel Kongresi'nde yukarıdaki esaslar elde tutulmakla beraber, Partinin eğitimle ilgili görüşleri bazı meselelerde genişletilmiştir: Köy okulları, programlarında bölge ile ilgili ziraat ve sanat derslerinin eklenmesini, ortaokulların kazalara kadar yayılması, liselerin daha kuvvetli öğrenciler yetiştirilecek biçimde düzenlenmesi belirlenmiştir.

Bunun yanında 1931 kongresinde halk evlerinin açılmasına da karar vermiştir. Bunlar en aşağı 1500 kişiyi alacak büyüklükte olması yanında, halkı eğitnek için sinema, kütüphane gibi gerekli kuruluşlara sahip bulunulması kararlaştırılmıştır.⁴⁸

1933 yılında yürürlüğe giren 2287 sayılı kanun ile "Millî Eğitim Şurası" için bir başlangıç olmuştur. Eğitim sisteminin düzenlenmesi ve zaman içinde yenileşmesi çalışmalarını Talim ve Terbiye Kurulu ile birlikte inceleme ve Bakanın onayına sunulacak kararlar almak üzere kurulan Millî Eğitim Şuraları, Cumhuriyet dönemi boyunca önemli girişim ve katkılarda bulunmuştur.

Bu şuralarda Türk eğitim sisteminin toplumumuzun hızla değişen ihtiyaçlarına ve ferdin ilgi ve yeteneklerine cevap verecek hale getirilmesi ve eğitimle ilgili sorunlara çözüm yolları aranması hususları tartışılmış ve kararlar alınmıştır. Ancak Birinci Millî Eğitim Şurasına kadar bu amaçta bir toplantının yapılmadığı görülmüştür.

1933 yılının en önemli olayı ise 2252 sayılı kanunla reform mahiyetinde olan Darülfünunun kaldırılması olmuştur. Daha sonra ise Eğitim Bakanlığının emri altında 1 Ağustos 1933 tarihinden itibaren İstanbul'da İstanbul Üniversitesi'ni kurmakla görevlendirilmiştir.⁴⁹

⁴⁷ E. Büşra Behar, *İktisad ve Tarih Türkiye'de-Resmî Tarih Tezinin Oluşumu*, İstanbul 1992, s. 201, 205.

⁴⁸ Bu karardan bir kaç ay sonra Mustafa Kemal, "Milliyetçi ve Cumhuriyetçi kuvvetlerin hepsinin Halk Partisi çevresinde toplanması" isteğiyle Türk Ocaklarını kaldırmıştır. Neticede ilk halkevi 1932 yılında eski Türk Ocağı merkez binasında açılmıştır. Halkevi binaları, her türlü kültür çalışmalarını çatısı altına alacak biçimde kurulmuştur. Bkz. Cevat Geray, *Halk Eğitimi*, Ankara 1978, s.288; Bugün mevcut olmayan halkevlerini 1950'dan sonra Demokrat Parti kapatmıştır; İlhan Başgöz, *Türkiye Cumhuriyetinde Millî Eğitim ve Atatürk*, Ankara 1964, s. 79-80.

⁴⁹ Turan Güven, "Türkiye'de İlk Üniversite ve Gelişimi", *Millî Eğitim ve Kültür*, sayı 2. Ankara 1979, s. 60.

Buna göre: İstanbul Darülfünunu ve ona bağlı bütün müesseseler kadro ve teşkilatları ile beraber 31 Temmuz 1933 tarihinden itibaren kaldırılmıştır.⁵⁰

1933 reformunun temel özellikleri ise:

1. Özerklik kaldırılmış, üniversite Eğitim Bakanlığının emri altında kurulmuş, idari yönden herhangi bir okuldan farkı kalmamıştır.

2. Darülfünun hocaları geniş ölçüde elenmiş, 151 kişiden yalnız 59'u yeni üniversiteye alınmıştır. Öğretim kadrosu asıl başka iki kaynaktan sağlanmıştır.

a) Batıda okuyup gelenler doktora şartı aranmaksızın doçent olarak atanmışlardır.

b) Nazi baskısından kaçan Almanya ve orta Avrupalı profesörlere kapılar açılmıştır. Bunlardan Türk hocalarını yetiştirmeleri ve Türkiye'de bilim, araştırma geleneğini yerleştirmeleri beklenmiştir.

3. İlk kez üniversite, fakülte, rektör, dekan gibi terimler yerleşmiştir.

4. Ders programları ve araştırmalar sıkı bir denetim altına alınmıştır.⁵¹

1933 yılında yabancı bilim adamlarından istifade edilmesi meselesi reformun başarı ile uygulanmasında müsbet rolleri olmuş, öğretim programları ve metodlarının ıslah edilmesinde önemli hizmetleri bulunmuş, ders kitaplarının hem sayısı hem de kalitesi artmış, üniversite ve fakülte kütüphanelerinin geliştirilmesi ve zenginleştirilmesinde önemli hizmetleri bulunmuş, bilim alemine ve halka yönelik yayın faaliyetlerine aktif olarak katılmışlardır. Böylece Türk bilim hayauna büyük hizmetleri olmuştur.⁵²

Partinin 1935 kongresi özellikle köy eğitimi üzerinde uzun tartışmalara sahne olmuş ve bu alanda bazı yeni kararlar almıştır. Yine 1935'te Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi açılmıştır. Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi'nin adını Atatürk vermiş, böylece onun bir edebiyat fakültesi değil hem daha geniş, hem de hedefleri daha belirli bir kurum olmasını istemiştir.

⁵⁰ Ersoy Taşdemirci, *Belgelerle 1933 Üniversite Reformunda Yabancı Bilim Adamları*, Ankara 1979, s. 60.

⁵¹ Özer Ozankaya, *Cumhuriyet Çınarı*, Ankara 1994, s. 260; Yahya Akyüz, a.g.e., s.311.

⁵² Cemil Öztürk, "İsmail Hakkı Baltacıoğlu'nun Atatürk Dönemi Eğitim ve Kültür Politikası Üzerine Görüşleri", *Millî Eğitim Dergisi*, s.133, Ankara 1997, s. 46; Ersoy Taşdemirci, *Belgelerle 1933 Üniversite Reformunda Yabancı Bilim Adamları*, s. 24-38.

Bu arada 17-29 Temmuz 1939 tarihleri arasında toplanan Birinci Millî Eğitim Şurası'nda, Türk millî eğitiminin plân ve esasları ile her derece ve türdeki eğitim kurumlarının yönetmelik ve programlarının incelenmesi, gündemi oluşturmuştur. Bu ilk şurada bütün yüksek öğretim kurumlarının MEB'na bağlanması ve bir yüksek öğretim yönetmeliği çıkarılması kararlaştırılmıştır.

Şurada millî eğitim müdür ve memurları ve ilköğretim müfettişleri yönetmelikleri ile ilkökul programı incelenerek kabul edilmiş; bir öğretmen tarafından yönetilen üç sınıflı köy okularının beş yıla çıkarılması belirlenmiştir. Şura Genel Kurulunda, üniversitede yabancı dil sorunu bütün boyutları ile tartışılmış ve bu kurumlara devam eden gençlerin batı dillerinden hiç olmazsa birini bilmesi gerektiği vurgulanmıştır.⁵³

17 Nisan 1940 tarihli ve 3803 sayılı kanunla köy enstitüleri kurulmuştur. 1942'de ise köy enstitülerinin mezunlarından bu okullar ve bölge okulları için öğretmen ve müfettiş yetiştirmek ve enstitülere rehberlik yapmak, köy incelemelerine merkez teşkil etmek üzere, Hasanoğlu Köy Enstitüsü adıyla üç yıl süreli bir okul daha açılmıştır.⁵⁴

Bunun yanında, 15-23 Şubat 1943 tarihleri arasında toplanan İkinci Millî Eğitim Şurası'nın gündemini, okullarda ahlak-eğitiminin geliştirilmesi, bütün öğretim kurumlarında ana dili çalışmalarının veriminin artırılması, tarih öğretiminin metot ve vasıtalar yönünden incelenmesi gibi konular teşkil etmiştir.⁵⁵

Daha sonra 1943'te Fen Fakültesi, 1945'te Tıp Fakültesi, 1946'da İlahiyat Fakültesi kurulmuştur.⁵⁶

2-10 Aralık 1946 tarihleri arasında toplanan Üçüncü Millî Eğitim Şurası'nın gündemini ticaret orta okulları ve liseleri program ve yönetmeliği, erkek sanat orta okulları ve enstitüleri program ve yönetmeliği, kız enstitüleri program ve yönetmeliği, İstanbul Teknik Okulu yönetmeliği teşkil etmiştir.⁵⁷

⁵³ Necdet Sakaoğlu, *Cumhuriyet Dönemi Eğitim Tarihi*, s.102; Reşat Özalp-Aydoğan Atâunal, a.g.e., s.111, 197; Ali Ata Yiğit, *İnönü Dönemi Eğitim ve Kültür Politikası*, s. 60, 61.

⁵⁴ Yahya Akyüz, *Türkiye'nin Zorunlu Eğitim Sorunları ve Çözüm Yolları*, Ankara 1974, s. 339-342; Ali Ata Yiğit, *İnönü Dönemi Eğitim ve Kültür Politikası*, s. 57.

⁵⁵ Necdet Sakaoğlu, *Cumhuriyet Dönemi Eğitim Tarihi*, s.102; Reşat Özalp-Aydoğan Atâunal, a.g.e., s. 214.

⁵⁶ Yahya Akyüz, a.g.e. (*Başlangıçtan 1993*), s.311.

⁵⁷ Necdet Sakaoğlu, *Cumhuriyet Dönemi Eğitim Tarihi*, s. 103; Reşat Özalp-Aydoğan Atâunal, a.g.e., s. 216.

Erkek sanat okulları ve enstitüleri ve İstanbul Teknik okullarında atölye saatlerinin artırılması, elektrikçilik ve tavsiyecilik özel sınıflarının öğrenim sürelerinin orta okuldan sonra iki yıl olarak belirlenmiştir. Ayrıca 1946'da 4936 sayılı üniversiteler kanunu çıkarılarak yeni bir düzenlemeye gidilmiştir.

Bu düzenlemelerle üniversitelere özellikle ve tüzel kişilik tekrar verilmiştir.

Üniversitenin görevleri arasında ise bu düzenlemede özetle şunlar gösterilmiştir:

- b) Ülke sorunlarına öncelik veren bilimsel araştırmalar yapmak,
- c) Resmî makamlarla işbirliği halinde gelişmesine katkıda bulunmak,
- d) Araştırma ve inceleme sorunlarını yayınlamak, doktora yaptırmak,
- e) Toplumun genel düzeyini yükseltici bilimsel verileri yaymak.

1947 yılında eğitim enstitüleri açılmaya başlamıştır. Liselere öğretmen okulu 1956'ya kadar tek kurum olarak kalmıştır.⁵⁸

22-31 Ağustos 1949 tarihleri arasında toplanan Dördüncü Millî Eğitim Şurası'nın gündemini eğitim ve öğretimde dayanan demokratik esasların gözden geçirilmesi, orta okullara ve liselere öğretmen yetiştiren eğitim enstitüleri ve yüksek öğretmen okulu teşkilatının ihtiyaçlara göre düzenlenmesi; 1948-1949 öğretim yılından itibaren uygulamaya başlayan ilköğretim programının incelenmesi, yeni orta okul program projesinin incelenmesi ve lise ders konularının dört yıllık teşkilata göre belirlenmesi konuları teşkil etmiştir.⁵⁹

5-14 Şubat 1953'te Beşinci Millî Eğitim Şurasında; okul öncesi eğitim ve öğretim, ilköğretimde sağlık konusunda alınması gereken önlemler, ilk öğretim planlaması, ilköğretimde öğretmen yetiştirme gibi konular on gün boyunca tartışılmıştır.

1955'te Trabzon'da Karadeniz Teknik Üniversitesi, İzmir'de Ege Üniversitesi, 1957'de Ankara'da Orta Doğu Üniversitesi, 1958'de Erzurum'da Atatürk üniversitelerini görmek mümkün olmuştur.⁶⁰

⁵⁸ Cahit Kavcar, "Tarihe Karışan Bir Öğretmen Yetiştirme Modeli, Yüksek Öğretmen Okulu, *E.F.D.*, 1982, C.15, sayı 1, s.194-214.

⁵⁹ Necdet Sakaoğlu, *Cumhuriyet Dönemi Eğitim Tarihi*, s.103; Reşat Özalp-Aydoğan Atünal; *a.g.e.*, s. 267, 268.

⁶⁰ Yahya Akyüz, *Türkiye'nin Zorunlu Eğitim Sorunları ve Çözüm Yolları*, s. 324-328.

Bundan sonra da eğitim şuraları toplanmıştır. Bunlar sırasıyla:

18-23 Mart 1957 yılında da Alıncı Milli Eğitim Şurası toplanmış ve; mesleki ve teknik öğretimle halk eğitimi tartışılmıştır.⁶¹

5-15 Şubat 1962'de Yedinci Milli Eğitim Şurasında; eğitim ve öğretimin belli bir sistem içinde yaygınlaştırılması, orta okullarda zorunlu dersler yanında seçmeli derslerin de konması, eğitim enstitülerinin tüm bölümlerinin üç yıla çıkarılmaları tartışılmıştır.

28 Eylül-3 Ekim 1970'de Sekizinci Milli Eğitim Şurası toplanmış ve ; ilk-orta ve yüksek öğretimin sağlıklı bir yapıya kavuşturulması için tartışmalar yapılmış, bir dizi kararlar alınmıştır.

24 Haziran-4 Temmuz 1974'de Dokuzuncu Milli Eğitim Şurasında; ilk ve orta öğretimde hayata ve iş alanlarına hazırlayan programların yapılması ve bakanlık taşra ve merkez örgütlerinin yeni okul sistemiyle bağdaşacak tarzda yeniden ele alınması tartışılmıştır. Ayrıca orta okul programlarının genel nitelikleri gözden geçirilmiştir. Din dersinin isteğe bağli olarak 6. ve 7. sınıflarda haftada bir saat olarak yer alması kararlaştırılmıştır.

23-26 Haziran 1981'de Onuncu Milli Eğitim Şurası toplanmıştır. Bu şuralarda da yine eğitimle ilgili pek çok kararlar alınmıştır. Nitekim eğitime başlama yaşı 7'den 6'ya indirilmesi tartışılmıştır.

8-11 Haziran 1982'de Onbirinci Milli Eğitim Şurasında öğretmenlik ve sorunları gündeme getirilmiş.

18-22 Temmuz 1988'de Onikinci Milli Eğitim Şurasında Türk eğitim sistemi ve yüksek öğretim, yabancı dil eğitimi gibi konular tartışılmış.

15-19 Ocak 1990'da Onüçüncü Milli Eğitim Şurasında ise yaygın eğitim konuları ele alınmıştır.⁶²

Atatürk'ün Eğitimle İlgili Fikirleri

Atatürk milletlerin bağımsız yaşayabilmeleri ve kalkınıp güçlenmeleri için eğitimin önemini bilen bir kişi idi. Ona göre, en önemli, en esaslı nokta

⁶¹ Necdet Sakaoglu; *Cumhuriyet Dönemi Eğitim Tarihi*, s.119.

⁶² Muharrem Ok, "MEB. Yönetim Planlama Uygulamaları (1970-1980 Arası)", *Eğitim Dergisi*, sayı 7, İstanbul 1994, s.15-18; Necdet Sakaoglu, *Cumhuriyet Dönemi Eğitim Tarihi*, s.124-125.

eğitim meselesi idi. O, eğitimin bir milleti ya hür, bağımsız ve yüce bir toplum halinde yaşatacağını ya da bir milleti esarete ve sefaletle terkedeceğini çok iyi bilmekteydi.

Cumhuriyetten önce eğitim çok geniş halk kütlelerine ulaşmamış idi. Pek az köyde okul bulunmaktaydı. Halkın pek çoğu okuma ve yazma bilmemekteydi. Bir tek orta okulu bulunmayan il merkezleri çoğunlukta idi. İstanbul'un dışında hiçbir üniversite yoktu.⁶³

Atatürk bütün sosyal konularda olduğu gibi Kurtuluş Savaşını gerçekleştirdikten sonra ele aldığı en önemli konulardan birisi de eğitim olmuştur. Atatürk'ün eğitim ile ilgili fikirleri genelde, siyasî konuşmaları içinde ifade edilmiştir.

Atatürk'ün eğitimimizin durumuna ilişkin teşhis ve gözlemleri daha Millî Mücadele yıllarından başlamış Cumhuriyetin ilanından sonra bunların tedavisine başlamıştı. Onun bu teşhisleri arasında şunları söylemek mümkün:

1. Toplumumuzda yaygın bir bilgisizlik vardı.
2. Eğitim ve öğretim yöntemleri toplumumuzun bünyesine uygun değildi.
3. Çocuklarımızın üzerindeki aile baskısı fazla idi.
4. Eğitimimiz millî değildi.
5. İstikrarlı bir eğitim politikası yoktu.
6. Eğitim Cumhuriyete kadar kendini, hayatı bilmeyen, her konuda yüzeysel bilgi sahibi, tüketici insan yetiştirmişti.⁶⁴

Atatürk bir milletin hür ve müstakil yaşayabilmesi, kalkınıp gelişmesi için eğitime çok büyük önem verilmesi gerektiğini bildiği için pek çok konuşmasında bununla ilgili beyanlarını görmek mümkündür.

Atatürk çeşitli zamanlarda yapmış olduğu konuşmalarda bu problemleri dile getirmiştir. Şimdi, bu konuşmalardan bazılarını ele almak suretiyle eğitime ve öğretime vermiş olduğu önemi ortaya koymaya çalışalım:

⁶³ Ahmet Mumcu, Ergün Özbudun, Turhan Feyzioğlu, *Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi*, Ankara 1986, s.154.

⁶⁴ Yahya Akyüz, a.g.e. (*Başlangıçtan 1993*), s. 290-292.

Atatürk'ün eğitim konusunda ilk konuşmasını Ankara'da 15 Temmuz 1921'de toplanan "Eğitim Kongresi"nde yapmıştır. Bu konuşmasında, "*Millî Eğitim*" programı açıklanmıştır. Programında kendi ifadesiyle "*Eski devrin hurafelerinden ve fitri niteliklerimizle hiçbir ilgisi olmayan yabancı fikirlerden, uzak, ulusal ve tarihi seciyemize uygun bir kültür almamız gerekmektedir*" demek suretiyle Türk milletine yol göstermiştir.¹⁶⁵

Atatürk, eğitimle ilgili ikinci önemli konuşmasını 1 Mart 1922'de Meclis'in çalışma devresini açarken yaptığı konuşma ile Türk milletine hedefleri, özete şöyle belirlemiştir. "*Bu program milletimizin bugünkü haliyle, sosyal hayatı ihtiyacı ile, çevre şartları ve yüzyılın gereklerine tamamen uygun olmalıdır. Tüm köylüye okuma, yazma, vatanını, milletini, dinini, dünyasını tanıtabilecek kadar coğrafî, tarihî, dinî ve ahlakî bilgi vermek ve öğretmek gerekmektedir. Eğitimin temel taşı bilgisizliğin yok edilmesidir. Bu yok edilmedikçe yerimizde kalırız.*"¹⁶⁶

Üçüncü konuşması ise, Büyük Zaferden sonra Bursa'da öğretmenlere karşı yaptığı konuşmadır. Burada ise; yeni neslin yetiştirilmesini öğretmenlerin, genç dimağlara, insanlığa saygıyı, millet ve memleket sevgisini ve onurunu öğreteceğini açıklamış, milletimizin fikri terbiyesinde de rehberimizin, bilim ve fen olacağını ortaya koymuştur. Ancak en önemli noktayı şu şekilde tesbit etmiştir. "*Çocuklarımıza ve gençlerimize, görecekleri tahsilin hududu ne olursa olsun en evvel ve her şeyden evvel Türkiye'nin istiklâline, kendi benliğine, ananât-ı millîyesine düşman olan bütün unsurlarla mücadele etmek lüzumu öğretilmelidir.*"¹⁶⁷

Atatürk 26 Ocak 1923'te yaptığı bir konuşmada özetle, "*Bundan sonra pek önemli zaferlere kavuşacağız. Fakat bu zaferler süngü zaferi değil, eğitim, ekonomi ve kültür zaferleri olacaktır. Askerliğimizin kazandığı zaferle mağrur olmayan yeni ekonomi ve bilim zaferine hazırlanalım*" diyerek eğitim ve öğretimin önemini, yine "*Her fert dinini, diyanetini, imanını öğrenmek için bir yere muhtaçtır, orası da okuldur*" diyerek okulun önemini vurgulamıştır.¹⁶⁸

¹⁶⁵ Yahya Akyüz, a.g.e., s.293.

¹⁶⁶ Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, C.1, Ankara 1961, s.223-225; Yahya Akyüz, a.g.e., s.294.

¹⁶⁷ Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, C.1, s. 231.

¹⁶⁸ Arı İnan, Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ün 1923 Eskişehir-İzmit Konuşmaları, Ankara 1982, s.18-21.

Atatürk, 17 Şubat 1923'de İktisat Kongresinde yaptığı konuşmada ise; "yeni devletimizin, hükümetimizin bütün esasları bütün programları ekonomi programından çıkmalıdır. Bu sebepten evlâtlarımızı o suretle eğitim ve öğretime tabi tutmalıyız ki, ticaret kesiminde, tarım ve sanatta ve bütün bunların faaliyet alanlarında faydalı olsunlar, etkili olsunlar" demek suretiyle ekonominde temelinde eğitimin yatığını belirtmiştir.⁶⁹

Atatürk 1 Mart 1923 günü TBMM'de yaptığı konuşmada eğitimin önemini yine şu sözleriyle açıklamıştır; "Eğitim ve öğretimde uygulanacak yöntem, bilgisi insan için bir süs, tahakküm aracı ve ya medenî bir zevkten ziyade, yaşamada başarılı olmayı sağlayan pratik ve kullanışlı bir araç haline getirmekdir."⁷⁰

Atatürk okullarda eğitimin güvenilir ellere teslim edilmesi gereğini vurgulayarak vatan çocuklarının yetiştirilmesi görevinin faziletli kişiler tarafından yapılabilecek bir meslek olduğu inancını belirtmiş ve dünyanın her tarafında "öğretmenler, insan topluluklarının en fedakar ve saygıdeğer kişileri dir" demiştir. Ona göre bir külenin millet olabilmesi için mutlaka eğitimcilerle öğretmenlere muhtaçtır.⁷¹

Atatürk'e göre eğitime ve eğitimiye düşen en önemli vazifeler, millet olma şuurunu geliştirmek, aynı millete mensup olma duygusunu güçlendirmek, millî birlik ve beraberliği pekiştirmektir.

Nitekim Atatürk Türkiye Muallimler Birliği Kongresinde 25 Ağustos 1924 yaptığı konuşmada yine öğretmenliğin kutsal bir meslek olduğu hususunda öğretmenlere hitaben şunları söylemiştir. Özetle, "Öğretmenler, yeni nesil sizin eseriniz olacaktır. Eserin kıymeti sizin beceriniz ve fedakarlığınız derecesi ile orantılı olacaktır. Cumhuriyet, fikren, ilmen, fennen ve bedenlen kuvvetli ve yüksek karakterli muhafızlar ister. Yeni nesil bu nitelikte ve yetekte yetiştirmek sizin elinizdedir."

Bu konuşmanın önemli bir yanı kız ve erkek öğrencilerimizin demokratik eğitimimizin bir kuralı olan eşit haklara ve fırsatlara değinmesi, yine öğretmenlerin inanç ve başarılarının askerî, siyasî ve idare sahalardaki kazançlarının teminatı olacağını ve buna göre yetişmelerinin gerekliliğini ortaya koyması olmuştur.⁷²

⁶⁹ Afet İnan, *İzmir İktisat Kongresi*, Ankara 1982, s.76-77.

⁷⁰ Yahya Akyüz, a.g.e., s.295.

⁷¹ Atatürk'ün *Söylev ve Demeçleri*, C.2, Ankara 1952, s.200-201.

⁷² Atatürk'ün *Söylev ve Demeçleri*, C.2, s.174. Özer Ozankaya, *Cumhuriyet Çınarı*, s.237, 250; Yahya Akyüz; a.g.e.(*Başlangıçtan 1993*), s. 293; Hıfızrahman Raşit Öymen, *Cumhuriyet Eğitimi Geçişte Atatürk'ün Etkisi, Atatürk Konferansları (1973-1974)*, Ankara 1974, s.181-182.

Atatürk, öğretimin birleştirilmesinin gereğine inandığı için bu konuda da 1924 yılında TBMM'de yaptığı bir konuşmada şunları söylemiştir. "*Eğitim ve öğretimde birlik sağlanması, sosyal yaşamımızın gelişmesi ve yükselmesi için önemlidir. Bu sebeple Şerhiye Bakanlığı ile MEB'nin bu konuda fikir birliği yapması ve çalışmaları arzu edilir.*"⁷³

Atatürk 1925'te Samsun İstiklal Ticaret Okulunda ise şunları söylemiştir "*Dünyada her şey için, maddiyat için, manaviyat için, hayat için, başarı için en hakiki mürşit ilimdir, fendir, ilim ve fennin dışında mürşit aramak gaflettir, cehalettir, dalâlettir.*"⁷⁴

Atatürk 1 Kasım 1926 günü TBMM açış konuşmasında eğitimle ilgili gelişmeleri belirtmiş, en önemlisi de Talim ve Terbiye Dairesinin kurulduğunu açıklaması olmuştur.

Atatürk eğitim ile ilgili görüşlerini 1927 yılı genel kongresinde belirlemiştir. Eğitim siyaseti başlığını taşıyan bu görüşe göre:

1. "Eğitim millî, lâik ve tek okul esasına dayanmış olmalıdır. Eğitimde amacımız, ulusal toplumun medenî ve toplumsal değerini yükseltecek, ekonomik kudretini artıracak vatandaşları yetiştirmektir.

2. İlk öğrenim yapmamış vatandaşlara gereken bilgileri halk dersanelerinde verilmeli ve çeşitli ekonomik işler gören vatandaşların üretim kudretini artıracak meslekî kurslar açılmalıdır.

3. Türk dilinin gelişmesini mümkün kılacak tedbirler alınmalı, çok önemli olan harfler meselesi üzerinde dikkatle durulmalıdır.

4. Gelecek nesiller Türkiye'nin bağımsızlığını koruyacak, Cumhuriyeti koruyup yükseltecek biçimde yetiştirilmelidir.

5. Eğitimimiz millî olmalıdır.

6. Eğitim bilime dayanmalıdır.

7. Eğitim işe yarar, üretici ve hayatta başarılı olacak insanlar yetiştirmelidir.

8. Eğitim çocuğa hürriyet vererek, yeni nesillerde fazilet, fedakârlık, düzen, disiplin, kendine ve milletin geleceğine güven duygularını geliştirmelidir.

⁷³ Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, C.2, s.128-129.

⁷⁴ Yahya Akyüz, a.g.e. (Başlangıçtan 1993), s.294.

9. Eğitim toplumu cehaletten kurtarmalı, onun bilgi ve ahlak düzeyini yükseltmeli, kabiliyetlerini ortaya çıkarıp geliştirmelidir.⁷⁵

Cumhuriyetin ilanından sonra yeni kurulmuş Türk devletinin, dönemin siyasal, ekonomik, hukukî, kültürel değişmelerini gerçekleştirilmediğinden, eğitimin oynayabileceği rol her zamankinden fazla anlaşılmış ve eğitime bu nedenle de çok önem verilmiştir.

Atatürk 1928 yılında yeni Türk harflerin kabulünde yaptığı konuşmada ise şunları söylemiştir. "*Çok işler yapılmıştır. Ama bugün yapmaya mecbur olduğumuz son değil, lakin en lüzumlu bir iş daha vardır. Yeni Türk harflerini çabuk öğrenmelidir. Her vatandaşa, kadına, erkeğe, hamala, sandalcıya öğretiniz.... Bir milletin, bir toplumun yüzde onu okuma yazma bilir, yüzde sekseni, bilmez nevidendir. Bundan insan olanlar, utanmak lâzımdır.*"⁷⁶

Atatürk 1932'den sonra dil ve tarih çalışmalarında ise sok sık bir millî kültürden söz etmiştir. O, millî kültüre üç kaynak göstermiştir. Bunlar; dil, tarih ve güzel sanatlardır. Bu maksatla da 1935 yılında Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi açılmıştır.⁷⁷

1 Kasım 1937'de son eğitim konuşmasında: "*Okuyup yazma bilmeyen tek vatandaş bırakmamak, memleketin büyük kalkınma savaşının istediği teknik elemanları yetiştirmek, memleket davalarının ideolojisini anlayacak, anlatacak, kuşaktan kuşağa yaşatacak birey ve kurumları yaratmak başlıca hedefimizdir*" diyerek okuma ve yazmanın önemini daima anlatmaya çalışmıştır.

SONUÇ

Toplumların ve devletlerin geleceği üzerinde rol oynayan en önemli kurumlardan biri şüphesiz eğitim kurumlarıdır. Toplumlar, tarihî bakış içinde incelendiğinde bunun önemi daha iyi anlaşılmaktadır. Eğitimin, toplumun şekillendirilmesi ve yönlendirilmesinde oynadığı rol her geçen gün önemini daha da artırmaktadır.

Karahanlılar, Selçuklular ve Osmanlıların ilk zamanlarda gerek dinî-sosyal, gerek müsbet bilimler alanında başarılı ve yararlı öğretim yapmış olan medreseler o dönemlerde son derece düzenli olmuşlardır. Halkla kaynaşma-

⁷⁵ Yahya Akyüz, *a.g.e.*, s.295, 296, Özer Ozankaya, *Cumhuriyet Çınarı*, Ankara 1994, s.237, 238.

⁷⁶ Atatürk'ün *Söylev ve Demeçleri*, C.2. s. 228-230.

⁷⁷ Afet İnan, *Ellinci Yılında Tarihten Geleceğe*, Ankara 1973, s.68.

lar, öğrencilere sağladıkları imkânlar ile günümüz için bile ilginç hale gelmiştir.

Eğitim kurumları da diğer sosyal kurumlar gibi toplumun ihtiyaçlarına cevap verdikleri sürece yaşamışlar, bu fonksiyonlarını yerine getirmedikleri zaman ya değişikliklere uğramışlar ya da yerlerini yeni kurumlara terk etmişlerdir.

Osmanlı İmparatorluğu'nun, kuruluş yıllarındaki eğitim kurumları bir müddet için toplumun ihtiyaçlarını karşılamış, fakat XVI. yüzyıldan itibaren değişen dünya şartlarına ayak uyduramamışlar, hattâ kuruluş yıllarındaki eğitim kurumları bir müddet için toplumun ihtiyaçlarını karşılamış, fakat XVI. yüzyıldan itibaren değişen dünya şartlarına ayak uyduramamışlar, hattâ kuruluş yıllarındaki teşkilat ve programlarını da bozdukları için toplumun ilerlemesine engelleyici olmaya başlamışlardır. Bu durum karşısında medrese sistemine dayanan bu eski eğitim teşkilatlarının yanında yeni modern eğitim kurumlarının açılması bir zaruret halini almıştır.

Yakın tarihimizin batulaşma ya da modernleşme devri diye isimlendirilen dönemi içinde cereyan eden bu eğitim reformu çabaları genellikle eğitimi modernleştirme hareketleri olarak görülmüştür. Osmanlı İmparatorluğu yaptığı bütün islahat hareketlerine rağmen son yüzyıllarda, zamanını savaşlarla geçirdiği için modern bir eğitim sistemi kuramadığı ve köklü bir eğitim reformunu gerçekleştirmediği anlaşılmıştır.

Eğitim reformunu büyük ölçüde Atatürk, Cumhuriyetin ilk yıllarında yapmaya çalışmıştır. Bu hareketinde de oldukça başarılı olmuş ve eğitimde büyük yollar aşmıştır. En önemlisi de, eğitimin temellerini atması ve geliştirmesini ise yeni gelecek yöneticilere bırakması olmuştur.

Yukarıda da açıkladığımız gibi Atatürk, yeni Türk devletinin kurulmasının temelinde eğitimi görmüş, en şerefli ve önemli iş olarak belirlemiş, bu konuda da mutlaka muzaffer olmamız gerektiğini pek çok konuşmalarında vurgulamıştır. Bu nedenle Atatürk eğitimi, sosyal değişimde, medeniyette yükselmeye ve çağdaşlaşmada rol oynayan en etkili bir güç olarak görmüştür.

Yine eğitimi okul olarak düşünmüş, okulu ise; insana saygıyı, millete ve ülkeye sevgiyi, istiklâlini ve şerefini öğreten kutsal bir yer olarak tarif etmesi eğitimi ve okulu ne derecede önemsemiş olduğunu vurgulaması yönünden büyük önem arz etmiştir.

Ancak eğitimde her şeyden önce millî manevî düşünceleri tam bir inançla vermek suretiyle Türk milletini ve devletini tehdit eden unsurlar ile mücadele azmini ve zorunluğunun anlamlılaşmasını unutulmaması gerektiğini ortaya koymuştur.

Atatürk, eğitimle ilgili teşhislerde bulunmak, öneri ve görüşleri ileri sürmekle kalmamış, milletimizin Başöğretmeni ve eğitim uygulayıcısı da olmuştur. Atatürk pek çok yöneticinin ihmal ettiği eğitimcilik görevini en iyi biçimde üstlenmiş büyük devlet adamlarında birisi olmuştur. O yeni Türk devleti için yepyeni bir eğitim politikasını "Millilik" süzgeçinden geçirmeyi istemiş, en zor ve gerekli adımları atmada tereddüt etmemiştir. Atatürk'ün eğitime gösterdiği amaçlar, millî akılcı, insancıl, çağdaş bir eğitimin temel ilkeleri olmuştur.

Eğitimcilerin genelde iyi vatandaş olma özelliğini nihai amaç olarak kabul ettiğini, belirlenen programlarda da aynı amacın kabul edildiğini görmek mümkündür. Ancak bunun yanlış olduğunu zaman ortaya koymuştur. Çünkü iyi bir vatandaş olma özelliğini taşıyan bir insan, hiçbir zaman için iyi bir insan olma özelliğini taşıy anlamını ortaya koyamaz. İnsan tek bir faktöre göre değerlendirilemediği gibi, eğitimin hedefi de tek bir faktörle izah edilemez. Bu bakımdan eğitimin milletlerin karakteri, insanların tabiatına uygun olmalı ve millî ihtiyaçlara cevap verebilmelidir. Eğitim diniyle, töresiyle ahlakıyla, folklorüyle millî olmalıdır. Kısacası eğitim ve öğretimimiz millî, dinî ve ilmi temellere dayandığı sürece iyi insan ve vatandaş yetiştirmek mümkündür.⁷⁸

Atatürk daha Millî Mücadele yıllarından itibaren Türkiye'nin çağdaşlaşması için cehalet ile mücadeleyi ve eğitimin geniş halk kitlelerine yayılma zorunluğunu anlamış ve milleti daha güçlü ve daha varlıklı yapmanın aracı olarak millî eğitimi görmüştür.

Atatürk'e göre eğitim ve öğretim her anlamıyla millî bir nitelik taşımalıydı. O zaman daha başarılı bir eğitim ve öğretim ortaya konabilirdi. Millî birlik, beraberlik ve bütünlük duygusunun pekiştirilmesi, devletin ülkesiyle ve milletiyle bölünmez bütünlüğün sağlanması, her türlü tehlikeye karşı koymak ve savunma bilincinin verilmesinin de temelinde eğitim yatıyordu. İnanılmaz Atatürk, bu bakımdan Türk milletinin millî ve ahlakî manevî ve kültürel

⁷⁸ Muammer Erdem, "Eğitim ve Öğretim Amaçları", *Millî Eğitim ve Kültür Dergisi*, Ankara 1984, s.12.

değerlerinin ayakta kalmasını, eğitim yoluyla kuşaktan kuşağa aktarılmasını istemiştir. Bunun için de ilke ve esasları belirtmiştir.

Atatürk'ün eğitim görüşleri arasında en önemli hususlardan birisi de şüphesiz tüm halkın eğitilmesi olmuştur. Ona göre Türk milletinin her ferdi eğitim imkânlarından eşit bir şekilde istifade etmelidir. Harf inkılabının yapılmasının altında yatan hedef de bundan kaynaklanmıştır.

Bugünkü millî eğitim sistemimiz hukukî dayanakları itibarıyla 3 Mart 1924 tarihli Tevhid-i Tedrisat Kanununa dayandırılmakla birlikte Avrupaî model okulların açılışlarını 1834 yıllarına kadar indirmek mümkün olmuştur. 1924 yılında çıkarılmış olan 14 maddelik kanunla Şer'iyye ve Evkaf Vekâleti kaldırılıp din işleri Diyanet İşleri Reisliğine bağlanırken, aynı tarihli ve 430 sayılı Tevhid-i Tedrisat Kanunu ile de millî eğitimimize yeni bir şekil ve yön verilmiştir.

Özetle şunu söyleyebiliriz ki, eğitim alanında, fikir ve düşüncede, tecrübe birikiminden yeterince yararlanmak gerekmektedir. Bunun için ise eğitim politikasına yön verenlerin, öğretmenlerin, aydınların Türk eğitim tarihini iyi bilmeleri ve kendilerini iyi yetüştürmeleri ve bu tarih içinden gerekli dersi çıkarabilmeleri gerekmektedir. Ancak o zaman Atatürk'ün gösterdiği hedeflerden birisi olan eğitimde millî ve çağdaş eğitim sistemine kavuşmuş oluruz.

